

סימן מ"ב

'אִשֶּׁת נְעוּרֶיךָ', 'אִשֶּׁת בְּרִיתְךָ' (צ)

מבוא

תופעת הגירושין מוכרת וידועה בציבור הלא-דתי, אך למרבה הצער היא פרצה גם לתוך מחנות שומרי מצוות. במאמר זה אדון בחומרה בגירושין ובסיבתם. אין זה בכדי שאמרו חז"ל (צ ע"ב) "המגרש אשתו הראשונה - אפילו מזבח מוריד עליו דמעות".

א. מחלוקת תנאים

המקור הראשוני לדיון שלנו, הוא המשנה האחרונה במסכת גיטין (פ"ט מ"י):

בית שמאי אומרים: לא יגרש אדם את אשתו אלא אם כן מצא בה דבר ערוה, שנאמר "כִּי מָצָא כָּהֵן עֲרֹנֹת דְבָר" (דברים כד, א), ובית הלל אומרים: אפילו הקדיחה תבשילו, שנאמר "כִּי מָצָא כָּהֵן עֲרֹנֹת דְבָר", רבי עקיבא אומר: אפילו מצא אחרת נאה הימנה, שנאמר "וְהָיָה אִם לֹא תִמְצָא חֵן בְּעֵינָיו" (שם).

המשנה הביאה בפנינו שלש דעות של תנאים:

- א. בית שמאי: אין לגרש אשתו, אלא אם כן מצא בה דבר ערוה.
- ב. בית הלל: אפילו הקדיחה תבשילו. כלומר, היא פשעה באחד מתפקידיה בבית.
- ג. רבי עקיבא: אפילו מצא אחרת נאה הימנה.

הגמרא (צ ע"א) מבארת מהו יסוד המחלוקת בין התנאים:

תניא, אמרו בית הלל לבית שמאי: והלא כבר נאמר "דְבָר"? אמרו להם בית שמאי: והלא כבר נאמר "עֲרֹנֹת"? אמרו להם בית הלל: אם נאמר "עֲרֹנֹת" ולא נאמר "דְבָר", הייתי אומר: משום "ערוה" תצא, משום "דבר" לא תצא, לכך נאמר "דְבָר". ואילו נאמר "דְבָר" ולא נאמר "עֲרֹנֹת", הייתי אומר: משום "דְבָר" תנשא לאחר ומשום "ערוה" לא תנשא לאחר, לכך נאמר "עֲרֹנֹת". ובית שמאי, האי "דְבָר" מאי עבדי ליה? נאמר כאן "דְבָר" ונאמר להלן "דְבָר" – "על פי שְׁנֵי עֵדִים או על פי שְׁלֹשָׁה עֵדִים יָקוּם דְבָר" (דברים יט, טו), מה להלן בשני עדים אף כאן בשני עדים. ובית הלל, מי כתיב "ערוה בדבר"? ! ובית שמאי, מי כתיב "או ערוה

או דבר"? ! ובית הלל, להכי כתיב "עֲרֹנֹת דְבָר" דמשמע הכי ומשמע הכי. רבי עקיבא אומר אפילו מצא אחרת. במאי קא מיפלגי? בדריש לקיש, דאמר ריש לקיש: "כי" – משמש בד' לשונות: אי, דלמא, אלא, דהא. בית שמאי סברי: ["וְהָיָה אִם לֹא תִמְצָא חֵן בְּעֵינָיו] כִּי מְצָא כֶּה עֲרֹנֹת דְבָר", דהא מצא בה ערות דבר. ורבי עקיבא סבר: "כִּי מְצָא כֶּה עֲרֹנֹת דְבָר" – אי נמי מצא בה ערות דבר.

הגמרא ביארה שבית הלל דרשו ממה שכתוב "כי מצא בה ערות דבר", ולא כתוב "כי מצא בה דבר", או "כי מצא בה ערוה", שאפשר לגרשה משתי סיבות: א. מצא בה ערות דבר. ב. הקדיחה תבשילו. המילה "דבר" מיותרת, ומלמדת שאפשר לגרשה לעוד סיבה. רבי עקיבא לומד מתחילת הפסוק: "והיה אם לא תמצא חן בעיניו... וכתב לה ספר כריתות ונתן בידה ושלחה מביתו". מכאן משמע שאפשר לגרשה כיון שהיא לא מצאה חן בעיניו. אלא שיש משפט נוסף שנכנס לתוך הפסוק "כי מצא בה ערות דבר". לדעת בית שמאי, המילה "כי" היא במשמעות של נתינת טעם – "שהרי", דהיינו: היא לא מצאה חן בעיניו, כיון שמצא בה ערות דבר, ולכן יכול לגרשה. רבי עקיבא סובר שהמילה "כי" נדרשת גם במשמעות של או, כלומר: היא לא מצאה חן בעיניו או שמצא בה ערות דבר, ומשום כך גירשה.

נשאלת השאלה, האם דבריהם באמת מבוססים על הפסוק, או הפסוק משמש רק בתור אסמכתא בעלמא?

נראה, שפרשנותם של בית שמאי, היא הקרובה ביותר לפשט, שהרי הפירוש של רבי עקיבא למילה "כי", קשה. ועוד, לא מובן: אם יכול לגרשה משום שמצא אחרת נאה הימנה, בוודאי יכול לגרשה משום שמצא בה ערות דבר?!

כנראה שצריכים לבאר בדברי רבי עקיבא כמו שהגמרא ביארה בדעת בית הלל, שאם היה כתוב רק "אם לא תמצא חן בעיניו", היינו חושבים שבמקרה שמצא בה "ערות דבר" – לא רק שהבעל יכול לגרשה, אלא גם לא תינשא לאחר. על אף הביאור הנ"ל, עדיין נראה שפירושו של רבי עקיבא מוקשה. גם פירושם של בית הלל קשה, שהרי בפשטות משמעות הפסוק שמצא בה "ערות דבר", הוא דבר ערוה. החילוק לשני עניינים שונים, קשה, שהרי אז היה צריך להיות כתוב "כי מצא בה ערות או דבר". בית הלל, יישב שנכתב "ערות דבר", כדי לכלול את הדין הנוסף שמדובר שמצא בה ערוה על ידי שני עדים ברורים. על אף הביאור הנ"ל, עדיין יש קושי בפירוש הפסוק, והפסוק אינו מתפרש בצורה חלקה לדעת בית הלל.

נלענ"ד שרבי עקיבא לא קיבל את פרשנותם של בית שמאי, מפני שהיה לו קושי פרשני בביאור הפסוק: אם מדובר שמצא בה "ערות דבר", איך אפשר לומר שהוא

מגרשה כיון שהיא לא מצאה חן בעיניו? מציאת "ערות דבר", אינה גורמת לאי-מציאת-חן, אלא לפגיעה עמוקה בקשר שבין האיש לאשה. יתר על כן, אם מדובר שיש שני עדים שמצאו בה ערות דבר, הבעל מחויב לגרשה, משום שהיא אסורה עליו¹.

כך גם אפשר להסביר בדעת בית הלל, שהרי אי אפשר לומר שמדובר שמגרשה משום שמצא בה ערות דבר, שלא על כך היתה כותבת התורה "אם לא תמצא חן בעיניו".

החילוק בין בית הלל לרבי עקיבא הוא בכך שבית הלל מבינים כדעת בית שמאי שהמילה "כי" משמשת בתור סיבה, לו יש להכניס בתוך המילים "ערות דבר" שיש טעם נוסף שמגרשה – הוא מגרשה משום שמצא בה "דבר". בית שמאי הגיעו להבנה שלהם מתוך דקדוק בפסוקים הבאים מיד בהמשך (דברים כד, ב-ג): "וַיִּצְאָה מִבֵּיתוֹ וְהִלְכָה וְהִיְתָה לְאִישׁ אֲחֵר: וּשְׂנֵאָה הָאִישׁ הָאֲחֵרוֹן וְכָתַב לָהּ סֵפֶר פְּרִיִּתָת וְנָתַן בְּיָדָהּ וְשָׁלְחָה..." – מדוע התורה שינתה בין הראשון לשני? לכאורה היה צריך לכתוב ולא מצאה חן בעיני האיש האחרון, ומדוע כתוב "שְׂנֵאָה"? מכאן דקדקו בית שמאי, שהראשון גרשה משום שמצא בה ערות דבר, האיש השני לא הקפיד על כך, ועל אף זאת כנסה. מי שמכניס אשה שדרכיה רעות, ומצאו בה ערות דבר, בסופו של דבר יבוא לידי שנאה כלפיה, ולא יעלו הנישואין.

עוד נראה לומר, שהתנאים נחלקו בביאור 'מערכת הנישואין' ובביאור הקשר בין איש לאשתו: ידוע שמדאורייתא ישנם מספר הבדלים בין דין הבעל לדין האשה: א. הבעל יכול לגרש את אשתו בעל-כרח, בניגוד לאשה שאינה יוצאת אלא לרצונו של הבעל. האשה צריכה לקבל את הגט מבעלה, וכל זמן שהבעל אינו נותן לה גט, היא אינה יוצאת מרשותו, והיא נשארת אשתו². ב. אשה אינה יכולה להינשא לאחר כל עוד שבעלה לא נתן לה גט, אבל הבעל יכול לשאת יותר מאשה אחת³. חרם ר' גרשום ביטל במקצת הבדלים אלו, ועכשיו הבעל אינו יכול לשאת אשה נוספת⁴, וגם אינו יכול לגרש את אשתו על כרחו⁵. עכ"פ, אנו דנים מבחינת דין דאורייתא.

נראה, שמחלוקת התנאים נובעת מניסיון צמצום או הרחבת השוני בין האיש לאשה: לדעת בית שמאי, יש לצמצם כמה שיותר את השוני בדינים בין הבעל לאשה. הבעל אינו יכול לגרש את אשתו בכל מקרה, ואינו יכול להיפרד ממנה בקלות, אלא צריכה להיות סיבה הלכתית לגירושיה. דהיינו "מצא בה ערות דבר". כשמצא בה ערות דבר, אפשר לומר שמעשיה הם שגרמו לגירושיה, ולכן פקעה התחייבותו של הבעל כלפיה,

¹ עי' תוס' בסוגיין ד"ה "מה להלן"; ועי' שו"ע אה"ע סי' קטו סעי' ו-ז, וכן בס' קעח סע"א וסעט"ז.

² עיין בית יוסף אה"ע סי' קיט סע"ו; שו"ע שם.

³ עיין יבמות סה ע"א; שו"ע אה"ע סי' א סע"ט.

⁴ עיין שו"ע אה"ע סי' א סע"י; בית יוסף שם אות י; דרכי משה שם אות ח-יא.

⁵ רמ"א אה"ע סי' קיט סע"ו.

ומשום כך הוא יכול לגרשה בעל כרחו. יש לומר, שלדעת בית שמאי יש שוויון במידה מסוימת בין הבעל לאשה: כשם שהאשה אינה יכולה לצאת מן הבעל, כך הבעל אינו יכול לצאת מן האשה. הנישואין הם ברית שנקשרת בין האיש לאשה, ואי אפשר להפר ולבטל אותה בקלות.

בניגוד לכך, סובר רבי עקיבא שיש חילוק ברור בין הבעל לאשה, והבעל יכול לגרש את אשתו בכל מצב. האשה נועדה לבעל, ולכן כל זמן שהיא מוצאת חן בעיניו, אין לו לגרשה. אך כשמצא אחרת נאה הימנה, מותר לו לגרשה. רבי עקיבא סובר שאין כאן ממש ברית, אלא הבעל קונה אשה. הרי פעולת הקידושין נקראת קנין – "האשה נקנית" (רפ"ק דקידושין).

בית הלל נוקטים שיטה אמצעית: לדעתם, יש לאשה חובות כלפי הבעל, דהיינו טיפול בבית. כל זמן שהאשה מקיימת את חובותיה, הבעל חייב לקיים את חובותיו כלפיה, כלומר לדאוג לה. כשאשה פושעת בדאגה ובטיפול הבית, אין חובת הבעל כלפיה, ויכול לגרשה. לפי בית הלל, הנישואין הם מעין ברית וקנין, השתלבות של שני המושגים יחד. לכן אי אפשר לגרש את האשה בקלות יתר. אך יחד עם זאת, אין חיבור מוחלט. אפשר להגדיר את המחלוקת בצורה הבאה: לדעת בית שמאי, מערכת הנישואין היא ברית. לדעת רבי עקיבא, היא קנין על ידי הבעל. לדעת בית הלל, היא שותפות. יש הבדל גדול בין שותפות לברית.

ישנה אפשרות נוספת לבאר את המחלוקת: רבי עקיבא לא סובר שהאשה נועדה לבעל, אלא יסוד הנישואין הוא האהבה בין בני הזוג. כשהבעל מוצא אחרת, נאה מאשתו – אין מקום לנישואין. אם הבעל יכול למצוא אשה נאה מאשתו, משמעות הדבר שפקעה האהבה ביניהם, ולכן מותר לגרשה⁶. לדעת בית שמאי, יסוד הנישואין אינו האהבה, אלא יש ברית נישואין שנקשרת בין בני הזוג, ויש לשמרה כל עוד שאפשר. אפילו שחדלה האהבה מן הנישואין, בכל זאת, יש לשמור על הנישואין ולבנות אותם על בסיס יסודות אחרים. כשמצא בה ערות דבר פקעה ברית הנישואין. בית הלל סוברים שבסיס הנישואין אינו רק האהבה, אלא הדאגה וטיפול האשה בבית. כלומר, אפשר לשאת אשה גם כשאינן אהבה, רק לשם הקמת בית, שיהיה מישהו שידאג ויטפל בבית. לכן, כשהאשה פשעה בתפקידיה, הבעל יכול לגרשה.

יש מקום לומר שרבי עקיבא אינו המקל, אלא דווקא המחמיר. לדעת רבי עקיבא, אין זה מן המוסר ודרך-ארץ להשאיר את אשתו תחתיו כשהיא לא מוצאת חן בעיניו, וכל שכן כשהיא מאוסה בעיניו. מסתבר לומר שאפילו בית הלל מסכימים שאפשר לגרשה

⁶ הפרי חדש (אה"ע סי' קי"ט סק"ג) כתב שמסתבר שגם לדעת רבי עקיבא מותר לגרשה רק כשמצא אחרת נאה הימנה. אבל, אסור לגרשה משום שמצא אחרת עשירה הימנה, שבשביל העושר אין לשנאה.

כשהיא מאוסה בעיניו. אם הבעל הגיע למצב של שנאה כלפי אשתו, בוודאי מותר, ואפילו ראוי לגרשה.⁷ בית שמאי, הם המחמירים וסוברים שאפילו שהגיע לשנאה כלפי אשתו, אסור לו לגרשה. ברית הנישואין היא כה חזקה, שאי אפשר לבטלה.

דברי האמוראים רואים שנקטו כגישת רבי עקיבא. שהרי מובא בגמרא בסוגייתנו:

אמר ליה רב מרשיא לרבא: אם לבו לגרשה והיא יושבת תחתיו ומשמשתו מהו? קרי עליה "אל תחרש על העך רעה והוא יושב לְבַטַח אֶתְךָ" (משלי ג, כט).

רב מרשיא סובר שאסור לאדם להשאיר את אשתו תחתיו כשבדעתו לגרשה. הסברה נותנת, שגם אם אין בדעתו לגרשה, בכל זאת, אין זה ראוי כלפי האשה להשאירה אם אין לו אהבה כלפיה, וכל שכן כשהגיע לשנאה כלפיה. האשה פועלת בבית ועובדת על בסיס האהבה בין בני הזוג.

ב. אשתו ראשונה – אשתו שניה

אשת נעורין – אשת בריתך

בהמשך הגמרא (צ ע"ב), מובא דין נוסף בנוגע לגירושי האשה:

"כִּי שָׁנְאָ שְׁלַח" (מלאכי ב, טז) – רבי יהודה אומר: אם שנאתה – שלח, רבי יוחנן אומר: שנאוי המשלח. ולא פליגי, הא בזוג ראשון הא בזוג שני, דאמר רבי אלעזר: כל המגרש אשתו ראשונה, אפילו מזבח מוריד עליו דמעות,⁸ שנאמר: "וְזֹאת שְׁנִית תַּעֲשׂוּ פְסוּת דְּמָעָה אֶת מִזְבַּח ה' כִּי יִנְאָקָה מֵאֵין עוֹד פְּנוֹת אֶל הַמִּנְחָה וְלִקְחַת רִצּוֹן מִיְדְּכֶם: וְאָמַרְתֶּם עַל מָה, עַל פִּי ה' הֵעִיד בֵּינֵךְ וּבֵין אִשְׁתְּ נְעוּרֶיךָ אֲשֶׁר אָתָּה בְּגִדְתָּהּ כִּהּ וְהִיא תִּכְרְתֶךָ וְאִשְׁתְּ בְרִיתְךָ" (שם, יג-יד).

⁷ בכך ביאר החלקת מחוקק (סי' קיט ס"ק ג) את לשון הרמב"ם שכתב "אבל שניה אם שנאה ישלחנה", הרמב"ם בא להורות לנו שמוותר לגרש את אשתו כשהיא מאוסה בעיניו, וכל שכן אם יש לה מום. בית הלל דיברו רק באורחא דמילתא, שאין הדרך לשנוא את אשתו, אלא אם כן פשעה בתפקידיה. אבל, העיקר תלוי בשנאה, שאם הגיע לשנאה כלפי אשתו מותר לגרשה; חבר בן חיים (ליקוטים על הרמב"ם, פ"י מהל' גירושין הכ"א; הוצאת שבתי פרנקל) הביא שדעת הרשב"א, שבית הלל מודים שיש לשלח במקרה שהיא מאוסה בעיניו; אמנם, יש להעיר שהבנה זו אינה מוסכמת על כולם. הבית שמואל (שם, ס"ק ד), ביאר את לשון הרמב"ם אחרת. לדעתו, בזיווג ראשון אין לגרשה, אלא אם כן מצא בה דבר, היא פשעה בתפקידיה, אך אין לגרשה משום שהוא שונאה. רק בזיווג שני, יכול לגרשה משום שהוא שונאה. משמע מדבריו ששנאה כלפיה אינה שווה להקדיחה תבשילו; בספר גט פשוט (אה"ע סי' קיט אות ו) הבין שלדעת הטור, בזיווג ראשון אינו יכול לגרשה אפילו שהיא מאוסה בעיניו. אך גם אינו יכול לגרשה, משום שהקדיחה תבשילו. לכן, אין ראייה שסובר שמאוסה בעיניו אינה שווה להקדיחה תבשילו.

⁸ הרב ראובן מרגליות (ניצוצי אור, גיטין צ ע"ב), הפנה לדברי המדרש בכראשית רבה (פרשה יח, אות ה): "דאמר רבי חגי בשעה שעלו ישראל מן הגולה נתפחמו פני הנשים מן השמש, והניחו אותן והלכו להם ונשאו נשים עמוניות, והיו מקיפות את המזבח ובוכות וכו'". ייתכן, שעל בסיס מדרש זה אמר רבי אלעזר את דבריו, שאפילו מזבח מוריד דמעות. הדמעות מזכירות את דמעות הנשים, ככתוב בספר מלאכי.

מבואר בגמרא, שיש חילוק בין אשתו הראשונה לאשתו השנייה; מי שמגרש את אשתו הראשונה – הוא שנאו, ומזבח מוריד עליו דמעות. יש ברית מיוחדת בין האיש לאשה בנישואין ראשוניים. נראה, שהכוונה היא שנשא את האשה כשהיא בתולה. התרת הבתולים גורמת לקשר מיוחד, בה נוצרת הברית בין האיש לאשה. הגמרא אמרה שמדובר "בזוג ראשון". הביטוי "אשתו ראשונה" יכול להתפרש באופן של נישואין ראשוניים לבעל, אבל לא נישואין ראשוניים לאשה. הביטוי "זוג ראשון" מתפרש כנישואין ראשוניים לבעל ולאשה.⁹

הבנתנו אינה מוסכמת על כולם, וכנראה היא עומדת ביסוד מחלוקת האחרונים בדין גירושי ארוסה, האם יש לה דין גירושי אשתו הראשונה או אשתו השנייה? לדעת **שו"ת מהרשד"ם** (אה"ע סי' ס), היא בגדר אשתו השנייה. אך, לדעת **המשנה למלך** (פ"י מהל' גירושין הכ"א), יש לה דין אשתו ראשונה. **החת"ם סופר** (בסוגיין, ד"ה "הא בזוג") ביאר את סברת מהרשד"ם:

ובתשובת רשד"ם, דארוסה דין זיוג שני יש לה, והסברא נוטה כן, דוקא זיוג ראשון ע"י בעילה היא "אֵשֶׁת בְּרִיתָךְ", דאין אדם מוצא קורת רוח אלא מאשתו הראשונה, כמו שכתב רמב"ן בפסוק "וַיֵּצֵאֵהָ גַם אֶת רְחֵל מִלְּאָה" (בראשית כט, ל), ואין אשה כורתת ברית אלא למי שעשאה כלי. אבל בארוסה ע"י כסף ושטר, שלא ע"י ביאה – לא עדיף מזיוג שני.

אמנם, גם לדעת המשנה למלך יש לבאר שהטעם לחומרת גירושי אשתו הראשונה, הוא מן הטעם של כריתת הברית. אפילו שלא עשה לה כלי, בכל זאת, יש כריתת ברית באשתו הראשונה שאין בשניה¹⁰.

גם **הפרי חדש** (אה"ע סי' קיט סק"ג) ביאר, שדין "אשתו ראשונה" נאמר דווקא כשהיא בתולה, וז"ל:

ומשמע לי דזיווג ראשון מקרי דוקא כשהיא בתולה, ובכה"ג הוא דמזבח מוריד עליו דמעות, והכי דייק לן לישנא דקרא דכתיב "פי ה' העיד ביניך ובין אֵשֶׁת נְעוּרֶיךָ... וְהָיָא תְּבַרְתְּךָ וְאֵשֶׁת בְּרִיתָךְ", ומדקרי לה "אשת נעורים" שמעינן דמיירי קרא באשתו ראשונה, ומדקרי לה נמי "אשת בריתו" שמעינן נמי דמיירי בבתולה, ואמרינן בסוף פ"ב דסנהדרין (כב ע"ב): "אין האשה כורתת ברית אלא למי

⁹ דיוק זה דייק הבית מאיר. עיין פתחי תשובה אה"ע סי' קיט סק"ב.

¹⁰ יש להעיר שבעיון בדברי מהרשד"ם ומשנה למלך, מתבאר שמחלוקתם היא לגבי ביאור מחלוקת בית שמאי, בית הלל ורבי עקיבא. לדעת מהרשד"ם, התנאים לא נחלקו במקרה של ארוסה, ולכו"ע אפשר לגרשה כשמצא אחרת נאה הימנה. מחלוקת התנאים, היא במקרה שנשאה. משנה למלך סובר שגם במקרה של ארוסה נחלקו התנאים. מחלוקתם אינה קשורה לזוג ראשון וזוג שני.

שעשאה כלי".

יש להוסיף עוד דקדוק בדברי הגמרא "הא בזוג ראשון, הא בזוג שני" וכדעת רבי אלעזר. לשון זו מזכירה את דברי הגמרא בריש מסכת סוטה (ב ע"א), שם נאמר:

כי הוה פתח ריש לקיש בסוטה, אמר הכי: אין מזווגין לו לאדם אשה אלא לפי מעשיו, שנאמר "כִּי לֹא יָנוּחַ שִׁבְט הָרָשָׁע עַל גֹּרֶל הַצַּדִּיקִים" (תהלים קכה, ג). אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן: וקשין לזווגן כקריעת ים סוף, שנאמר "אֶל-לְהִים מוֹשִׁיב יְחִידִים בְּיַתֵּהּ מוֹצִיא אֲסִירִים בְּפֹשְׁרוֹת" (תהלים סח, ז). איני? והא אמר רב יהודה אמר רב: ארבעים יום קודם יצירת הולד בת קול יוצאת ואומרת: "בת פלוני לפלוני, בית פלוני לפלוני, שדה פלוני לפלוני"! לא קשיא, הא בזוג ראשון הא בזוג שני.

אם נשווה בין שתי הסוגיות, נראה שאפשר ללמוד, שהטעם שאין לגרש אשתו ראשונה הוא מפני שיש קשר מיוחד בזוג ראשון, כמבואר במסכת סוטה שזוהי בת זוגו שהקב"ה קבע זה מכבר, ארבעים יום קודם יצירתו. באשתו השנייה, הקשר הוא לא כל כך פנימי ומהותי. במלאכי נאמר, שהסיבה לחומרא בגירושי אשתו הראשונה היא: "עַל כִּי ה' הָעִיד בֵּינֶךָ וּבֵין אֶשֶׁת נְעוּרַיִךְ" – הקב"ה היה עד על הנישואין. השאלה היא, היכן הקב"ה היה עד? על כך ניתנת התשובה בגמרא במסכת סוטה: "ארבעים יום קודם יצירת הולד". אזי ה' מעיד וקובע שזוהי בת-זוגו, ולכן כאשר מגרשה יש כאן מעין פגיעה בכבוד ה'. בזוג שני – הזיווג תלוי במעשה אדם, ולכן אין בגירושי פגיעה בכבוד ה'.

המקור לחילוק בין אשתו הראשונה לאשתו השנייה

לעד"נ, שהיסוד לדברי רבי אלעזר, אינו הפסוק במלאכי "כִּי שָׂנֵא שְׁלַח", אלא הפסוקים בספר דברים. לגבי הבעל הראשון נאמר: "אִם לֹא תִמְצָא חֵן בְּעֵינָיו כִּי מִצָּא בָּהּ עֲרֹת דָּבָר", אבל לגבי הבעל השני נאמר "וּשְׂנֵאָה הָאִישׁ הָאֶהָרֹן". השוני בלשון בין שני הבעלים הביא את רבי אלעזר לחלק בין זוג ראשון לשני. בראשון יכול לגרשה רק "כִּי מִצָּא בָּהּ עֲרֹת דָּבָר". אך בזוג שני יכול לגרשה אם שנאה. לפי הבנה זו יש לומר, שהפסוקים במלאכי אינם משמשים בתור מקור האיסור, אלא כטעם האיסור. מפסוקים אלו לומדים על הקשר המיוחד בנישואין, שהם "ברית", והמגרש את אשתו בוגד בברית. משום כך בית שמאי מבינים שאסור לגרש את האשה כל זמן שלא מצא בה ערות דבר.

אמנם, זה נכון דווקא אם נסביר שדברי רבי אלעזר נאמרו אליבא דבית שמאי. אך אם נאמר שדבריו נאמרו אליבא דבית הלל או רבי עקיבא, נראה שאי אפשר לומר שהוא

סמך את עצמו על הפסוק בספר דברים, וצריך לומר שמקורו הוא מן הפסוק ממלאכי. לדעתו, רבי אלעזר לא בא לומר שלדעת רבי עקיבא או בית הלל יש איסור לגרש את אשתו הראשונה, ושבת הלל ורבי עקיבא לא נחלקו על בית שמאי באשתו הראשונה. שהרי ודאי בית הלל ורבי עקיבא נחלקו על בית שמאי גם באשתו הראשונה, שהרי הפסוק בספר דברים מדבר על אשתו הראשונה. אלא רבי אלעזר בא לומר שאפילו לדעת בית הלל או רבי עקיבא – אין זה ראוי לגרש את אשתו הראשונה.

דקדוק בדברי הרמב"ם (פ"י מהל' גירושין הכ"א), יאיר לנו את ההבנה הנ"ל:

ולא יגרש אדם אשתו ראשונה, אלא אם כן מצא בה ערות דבר, שנאמר "כִּי מִצָּא כָּהֵן עֲרֹנֹת דְבָר". ואין ראוי לו למהר לשלוח אשתו ראשונה. אבל שנייה – אם שנאה ישלחנה.

הרמב"ם כתב בתחילה: "לא יגרש אדם אשתו ראשונה" – משמע שהדבר אסור. אך בהמשך הוא כתב: "ואין ראוי לו", ומשמע שלא מדובר באיסור, אלא שהדבר אינו ראוי. לגבי אשתו השנייה הוא כתב: "אם שנאה ישלחנה". נראה, שהרמב"ם פסק כבית הלל, ולכן הבין שבאשתו הראשונה מותר לגרשה אפילו שלא מצא בה ערות דבר, אך עדיין הדבר אינו ראוי. לגבי אשתו השנייה, יכול לשלחנה אם שנאה, שמצא שפסעה בתפקידיה. אם מצא אחרת נאה הימנה, לא שייך לומר ששנאה. אולם, אין הכרח להבנה זו, ואפשר לומר שהרמב"ם פסק כדעת רבי עקיבא. לדעתו, "אם שנאה" הכוונה שמצא אחרת נאה הימנה. יש סיוע להבנה זו, מכך שהרמב"ם לא כתב במפורש שאין לו לגרשה אלא אם פסעה בתפקידיה, כגון הקדיחה תבשילו, וסתם את דבריו¹¹. בין כך ובין כך, ברור שלדעת הרמב"ם אין איסור לגרש את אשתו הראשונה, אפילו כשלא מצא בה ערות דבר, רק הדבר אינו ראוי.

אמנם יש להעיר, שנחלקו אחרונים בהבנת שיטת הרמב"ם:

יש מן האחרונים שהבינו כפי שכתבנו, שלדעת הרמב"ם אין איסור לגרש את אשתו אפילו כשלא מצא בה ערות דבר, ואפילו באשתו הראשונה¹². אך יש מן האחרונים

¹¹ חיזוק נוסף להבנה זו אפשר להוכיח ממה שהרמב"ם לא הזכיר שלכתחילה כופים אותו שלא לגרשה כשמצא אחרת נאה הימנה. להלן הובאו דברי האחרונים, שכתבו שלדעת בית הלל שאסור לגרש כשמצא אחרת נאה הימנה, כופים אותו שלא לגרשה. רק בדיעבד אחר שגירשה, אינו מחוייב להחזירה. אם הרמב"ם היה סובר כדעת בית הלל, היה לו להזכיר הלכה זו. היותו והרמב"ם לא כתב כך, משמע שפסק כדעת רבי עקיבא.

¹² הבית שמואל (סי' קיט סק"ב), בביאור ראשון שלו, הבין שלדעת הטור, המחלוקת בין בית שמאי לבית הלל, היא דווקא בזיווג שני, אך בזיווג ראשון, גם בית הלל מודים שאסור לגרשה, אלא אם כן מצא בה ערות דבר, ולכן כופין אותו שלא לגרשה כשלא מצא בה ערות דבר, אפילו שפסעה נגדו. אך מדברי רש"י ורמב"ם מבואר שבית הלל חולקים אפילו בזיווג ראשון, כלומר: אפילו בזיווג ראשון אין איסור שלא לגרשה כשלא מצא בה ערות דבר, רק אינו ראוי לגרשה, כיון שמזבח מוריד דמעות. בביאור שני רצה לומר

שהבינו, שלדעת הרמב"ם יש בכך איסור¹³.

שגם הטור סובר שאין איסור, רק אינו ראוי לגרשה; עיין גם בדברי המשנה למלך על הרמב"ם הנ"ל. לפיו, בזיווג ראשון אם מגרשה כיון שהקדיחה תבשילו, אין כופים אותו שלא לגרשה [מדובר לדעת בית הלל]; בספר גט פשוט (אה"ע סי' קיט אות ו), כתב שלדעתו נראה שלא כופים אותו שלא להוציאה, אפילו שמצא אחרת נאה הימנה, רק הוא עובר על איסור. אבל, אחר כך, הוא הביא את דברי הב"ח שביאר שבזיווג ראשון אם מגרשה משום שהקדיחה תבשילו, לא כופים אותו שלא להוציאה, רק מזבח מוריד עליו דמעות. אבל, אם מוציאה משום שמצא אחרת נאה הימנה, כופים אותו שלא להוציאה. ספר גט פשוט, כתב בהמשך לכך, שבזיווג שני יכול לגרשה משום שהקדיחה תבשילו, אך אסור לו לגרשה משום שמצא אחרת נאה הימנה. היה מקום לומר שלא כופים אותו בזיווג שני, אבל הוא כתב שמדברי הטור משמע שגם בזיווג שני כופים אותו שלא לגרשה משום שמצא אחרת נאה הימנה. הוא כתב שכן גם משמע מדברי תשובת הרא"ם.

¹³ החלקת מחוקק (סי' קיט ס"ק ב) חכך בביאור דברי הרמב"ם, שמתחילת דבריו משמע שיש איסור, ומסוף דבריו משמע שזה רק 'דרך ארץ' ואין ראוי לעשות כן. הוא מבאר שני ביאורים בדעת הרמב"ם: א. ברישא מדובר כשהאשה אינה מסכימה, ושם יש איסור בדבר. בסיפא מדובר כשהאשה מסכימה להתגרש, שאפילו במקרה שהאשה מסכימה, בכל זאת, באשתו ראשונה אינו ראוי למהר לגרשה. ב. בסיפא שאמר שאין ראוי לשלחה, הכוונה שאפילו שמצא בה ערות דבר, בכל זאת, לא ימהר לשלחה ולא יאמר אני מאמין לעד ויגרשה מיד, אלא יהיה מתון בדבר ולא ימהר לשלחה עד שיעשה חקירה יפה. יש לציין, שנחלקו האחרונים בביאור מחלוקת בית שמאי, בית הלל ורבי עקיבא, האם דבריהם נאמרו בתור איסור או כעצה טובה? כלומר, לדעת בית שמאי, שאין לגרש אשה אלא אם כן מצא בה ערות דבר, האם יש איסור לגרשה כשמצא אחרת נאה הימנה, או דעצה טובה קמ"ל ותו לא. דעת כנסת הגדולה (מובא במשנה למלך שם), שאין איסור, אלא רק עצה טובה. אך המשנה למלך סובר, שיש איסור. המשנה למלך ציין לאחרונים נוספים, שהלכו בשיטת כנסת הגדולה. אך הוא הרבה בראיות מדברי הגמרא והראשונים, דמשמע שיש איסור. אחת מראיותיו היא מדברי הגמרא בסוגיין, משאלת רב פפא את רבא: אם לא מצא בה לא 'ערוה' ולא 'דבר' – מהו? כלומר, השאלה מה הדין במקרה שגירשה בדיעבד כשלא היתה לו סיבה. רבא השיב לו, שמכיון שגילתה התורה לגבי אונס, שאם גירשה חייב להחזירה, משמע שבשאר נשים, אם אדם גירש את אשתו – אין לו חיוב לגרשה. מכאן יש ללמוד, שבוודאי יש איסור במה שגירשה, דאל"כ מה מקום לדון אם חייב להחזירה או לא? המל"מ הביא גם ראייה מדברי הרשב"א שכתב, שלא תיקנו ברכה על הגט, משום שיש מקצת גירושין שהן בעבירה, כגון שלא מצא בה ערות דבר ומגרשה. ספר גט פשוט (שם) הלך בשיטת המשנה למלך. הפרי חדש (אה"ע סי' קיט ס"ק ג) העלה אפשרות בביאור דעת הרי"ף שסובר שיש בכך איסור דאורייתא.

אמנם, היה מקום להסביר קצת אחרת מדברי כנסת הגדולה, וללכת בדרך אמצעית; אין איסור דאורייתא וגם לא איסור דרבנן לגרש את אשתו במקרה שלא מצא בה ערות דבר (לדעת בית שמאי), או שלא פשעה באחד מתפקידיה (לדעת בית הלל), אך הדבר אינו ראוי. אין זה ראוי לגרש את אשתו סתם, שהרי מתבאר מתוך הפסוקים במלאכי, שיש בגידה בגירושי אשה בלי סיבה מוצדקת. 'אינו ראוי' הכוונה, שאין זה לרצון ה'. יש מעשים שאדם צריך לעשותם לא משום שהתורה מחייבת, אלא משום שזהו רצון ה'. כגון מצות חינוך לילדיו – לא כתובה בשום מקום בתורה מצוה לחנך את ילדיו, אך בוודאי רצון ה' שיחנך את ילדיו. היסוד הזה מבואר במספר מקומות בספרי הרב אשר וייס שליט"א. על פי זה, אפשר להבין את דברי הגמרא, שדנה אם חייב להחזירה או לא חייב להחזירה. כך יתפרשו גם דברי הרשב"א, שאין כוונתו לומר שיש כאן ממש איסור.

הערה נוספת: כמה אחרונים הבינו, שבמקרים שאסור לגרש (כגון: לדעת בית שמאי, כשפשעה באחד מתפקידיה, וכן לדעת בית הלל, כשמצא אחרת נאה הימנה) – כופים אותו שלא לגרשה. אמנם אם עבר ויגרשה – אינו צריך להחזירה, אך לכתחילה כופים עליו שלא לגרשה (עיין משנה למלך שם; ב"ח ריש סימן קיט; פרי חדש שם אות ג; ספר גט פשוט שם אות ו; בית שמואל שם ס"ק ב). לכאורה, אפשר להביא ראייה, שלא כופים את הבעל להשאיר את אשתו, אלא יש לו רק איסור שלא להוציאה. ואולי אפילו אין לו איסור, רק עצה טובה קמ"ל. שהרי, בית שמאי סוברים שלא מגרשים את האשה אלא אם כן מצא בה ערות דבר. מאידך, איתא במסכת כתובות (יא ע"א), שתיקנו חכמים לבנות ישראל כתובה, כדי שלא תהא קלה בעיניו להוציאה. אם הבעל אינו יכול לגרש את אשתו אלא אם כן מצא בה ערות דבר, וכופים על כך – איך תהיה קלה בעיניו להוציאה, הרי ממילא אינו יכול להוציאה אלא אם כן מצא בה ערות דבר? ! אך נראה לדחות ראייה זו בשתי דרכים: א. יש נפק"מ בזה לגבי אשתו השניה, שהרי גבי אשתו השניה לא מיירי בית שמאי, ואותה אפשר לגרש גם כשלא מצא בה ערות דבר. לכן, חז"ל תיקנו לאשה כתובה כדי

עכ"פ, יש לדון במה שנכתב לעיל, שלדעת רבי עקיבא ובית הלל, מערכת הנישואין אינה מוגדרת כברית. אם אינה ברית, מדוע יש חומרא בגירושי אשתו הראשונה, ומדוע אינו ראוי לגרשה? כנראה יש להסביר, שרבי עקיבא ובית הלל מבדילים בין המישור ההלכתי למישור הרעיוני-הפנימי. לדעתם, מבחינת הגדרים ההלכתיים אין למערכת הנישואין גדר של ברית, אלא גדר של שותפות או קנין. אבל מבחינה פנימית ורעיונית יש למערכת הנישואין בחינה של ברית, ולכן יש חומרא רבה בגירושי אשתו הראשונה. מאידך, לדעת בית שמאי, גם מבחינת הלכתית יש למערכת הנישואין גדרים הלכתיים של ברית.

גם לפי הביאור השני שנכתב לעיל, שלדעת ר"ע הנישואין מתפרקים כשחדלה האהבה, יש להסביר שבאשתו ראשונה הנביא תובע מן האדם לעבוד על עצמו ולהחזיר את האהבה לאשתו כבתחילה. גם לדעת בית הלל יש לומר, שהאדם נתבע להתעלות על עצמו ולא להקפיד על פשיעה כל שהיא בתפקידיה, כמו הקדחת תבשיל. הואיל ויש רעיון של ברית שנקשר בין האיש לאשה, אין לפרק את הברית בקלות יתר, וצריך להתאמץ כדי למנוע את ביטול הברית. היה אפשר לומר, שכשם שאדם יתאמץ להשיג סכום כסף גדול, כך מוטל עליו להתייחס באותו אופן לנישואיו. כמו שהתורה נמשלה למטמונים וכסף רב – "טוב לי תורת פיך מאלפי זָהָב וְכֶסֶף" (תהלים קיט, עב), כך נישואי אשתו נמשלו לאוצר. וכבר השוו חז"ל בין האשה לתורה¹⁴.

ג. פסיקת הלכה

כשבאים לדון בשאלה איך הראשונים פסקו להלכה במחלוקת התנאים, יש לחלק את השאלה לשני חלקים:

- א. כיצד פסקו במחלוקת בין בית שמאי, בית הלל ורבי עקיבא?
- ב. האם הם פסקו את דברי ר' אלעזר? שאלה זו תלויה בהבנה אליבא דאיזה מאן דאמר ר' אלעזר אמר את דבריו, וכמובן שהיא תלויה בשאלה הקודמת.

ניגש תחילה לשאלה הראשונה: בדברי הרי"ף והרא"ש לא מובא פסק הלכה בדין זה. **הבית יוסף** (אה"ע ר"ס קיט) הבין שסתמו דבריהם, כיון שבוודאי הלכה כבית הלל נגד בית שמאי, וכן נגד רבי עקיבא¹⁵. **הטור** (שם)¹⁶ פסק בצורה מפורשת כדעת בית הלל.

שלא תהא קלה בעיניו להוציאה. ב. גם כשמצא בה ערות דבר, בכל זאת, אדם אינו צריך למהר לגרש את אשתו, ועליו לבדוק ולחקור אם הדבר אמת. לכך תיקנו כתובה, בכדי שלא ימהר לגרש את אשתו לאחר שמצא בה ערות דבר, אלא יחקור ויבדוק אם העדים אכן דוברים אמת, ויעקוב אחר מעשיה של אשתו.

¹⁴ עיי' קידושין ל ע"ב. וכן בספר משלי נמשלה התורה פעמים רבות לאשה.

¹⁵ עיין בב"ח שם, שהוכיח שהרי"ף ורא"ש פסקו כדעת בית הלל.

¹⁶ וכך ביאר גם בקיצור פסקי הרא"ש סוף מסכת גיטין.

בדעת הרמב"ם שהובא לעיל, ישנה מחלוקת בין האחרונים. הבית יוסף סובר שהרמב"ם פסק כבית הלל¹⁷. המשנה למלך והפרי חדש (שם סק"ג) סוברים שהרמב"ם פסק כרבי עקיבא.

יסוד מחלוקת האחרונים בשיטת הרמב"ם נובע מביאור סוף דברי הרמב"ם, שכתב: "אבל שניה – אם שנאה ישלחנה". המשנה למלך והפרי חדש הבינו שכוונתו לומר שיכול לשלחנה אם מצא אחרת נאה הימנה¹⁸. אך הבית יוסף הבין שכוונת הדברים היא, שהבעל שנאה בגלל שפשעה בתפקידה. החלקת מחוקק הוסיף בביאור הדברים וביאר כך: הרמב"ם בא ללמדנו שעל אף שאנחנו פוסקים כדעת בית הלל, שאם הקדיחה תבשילו אפשר לגרשה, בכל זאת, אין זה מדרך המוסר לגרש את אשתו, אלא אם כן שנאה בשביל פשיעתה. כלומר, הפשיעה גרמה לו לשנוא אותה.

הוזכרו לעיל מספר ראיות שהרמב"ם פסק כדעת רבי עקיבא, יש להוסיף לכך ראיה מדברי הרמב"ם בהלכות אישות (פ"ג ה"ט):

וכן האיש אין ראוי לו שיקדש קטנה ולא יקדש אשה עד שיראנה ותהיה כשרה בעיניו, שמא לא תמצא בן בעיניו, ונמצא מגרשה או שוכב עמה והוא שונאה.

אם דעת הרמב"ם כדעת בית הלל, איך יכול לגרשה כשלא תמצא חן בעיניו, הרי יכול לגרשה רק כשהקדיחה תבשילו? מוכח אם כן, שדעתו כדעת רבי עקיבא. יש מקום לדחוק ולבאר שעל ידי שהיא לא תמצא חן בעיניו ימצא לה עלילות דברים ויטען שהקדיחה תבשילו, ואז יבוא לגרשה. אפשר גם לפרש, שלא כל אדם מקפיד על אשתו שהקדיחה תבשילו, אבל אם לא מוצאת חן בעיניו יקפיד עליה ויגרשה. יש סיעתא להבנה שהרמב"ם פסק כבית הלל, כיון שבפירוש המשניות של הרמב"ם על משנה זו מבואר במפורש שהלכה כבית הלל. מאידך, אפשר לומר שהרמב"ם חזר בו, אבל יש בכך מן הדוחק¹⁹.

¹⁷ בספר גט פשוט (סי' קיט אות ו) הבין כדעת הבית יוסף. אך הביא שהרא"ם ביאר את דברי הרמב"ם כרבי עקיבא. שם מבואר במפורש שהמחלוקת היא בהבנת דברי הרמב"ם "אם שנאה ישלחנה".

¹⁸ חבר בן חיים (על הל' גירושין שם), רצה לדייק ממה שכתב הרמב"ם "אבל שניה אם שנאה ישלחנה", שסובר כדעת רבי עקיבא. אך, כתב שלפי דעת הרשב"א שבית הלל מודה במקרה שהאשה מאוסה בעיניו, שמותר לגרשה, אין ראיה כיון שמדובר שהיא שונאה בעיניו - מאוסה.

¹⁹ בפרי חדש הנ"ל כתב שיש שתי דרכים להבין את דברי רבי עקיבא: א. קשה לומר שרבי עקיבא חולק על בית הלל, איך יחלוק על דברי בית הלל? אלא, רבי עקיבא חולק על ת"ק של המשנה וסובר שבית שמאי ובית הלל לעולם לא חלקו במחלוקת זו. לכן, יש כאן מחלוקת בין ת"ק לרבי עקיבא, ויש לפסוק כדעת ת"ק. כך הבינו הטור, רשב"א והרמב"ם בפירוש המשניות, ולכן פסקו כדעת בית הלל. ב. רבי עקיבא אינו חולק על דברי בית הלל, אלא הוא בא לפרש דבריהם. הוא מסביר שאין כוונת בית הלל לומר שדווקא אפשר לגרשה כשהקדיחה תבשילו, אך במקרים אחרים אינו יכול לגרשה. בית הלל דיברו שהקדיחה תבשילו, כיון שהם דיברו על הלימוד מן הפסוק "כי מצא בה ערות דבר", הם חילקו את הפסוק לשניים, כי מצא בה ערוה או דבר. מן החלק הזה של הפסוק אפשר רק ללמוד שמותר לגרשה כשמצא בה דבר, דהיינו

מכאן נעבור לשאלה השניה: לדעת הטור (סי' קיט), דברי רבי אלעזר, שחילק בין הזיווגים, נאמרו אליבא דבית הלל²⁰. ברם, מדברי רש"י (ד"ה "אם שנאתה") והר"ן (נא ע"ב מדפי הר"ף, ד"ה "אם שנאת") מבואר, שדברי רבי אלעזר נאמרים לדעת ר"ע²¹. כלומר, שבזיווג ראשון אם מגרשה כיון שמצא נאה הימנה, הוא שנאווי לפני המקום. אך בזיווג שני יכול לגרשה, אפילו כשמצא נאה הימנה.

ד. התקשטות בימי נידתה

מובא בגמרא במסכת שבת (סד ע"ב):

כדנתיא: "וְהִדְּנָה בְּנִדְתָּהּ" (ויקרא טו, לג) – זקנים הראשונים אמרו שלא תכחול ולא תפקוס ולא תתקשט בכגדי צבעונין, עד שבא רבי עקיבא ולימד: אם כן אתה מגנה על בעלה ונמצא בעלה מגרשה. אלא מה תלמוד לומר "והדוה בנדתה"? בנדתה תהא עד שתבא במים.

רבי עקיבא פסק שמותר לאשה להתקשט בימי נידתה, דאם לא כן, היא תתגנה על בעלה ויגרשה.

בירושלמי (סוף מסכת גיטין) יש תוספת לדברי הגמרא. שם הדברים מובאים בהקשר למחלוקת בית שמאי, בית הלל ורבי עקיבא:

כתיב "וְהִדְּנָה בְּנִדְתָּהּ וְהִזְבֵּי אֶת זִבּוֹ" – זקנים הראשונים היו אומרים תהא בנידתה לא תכחול ולא תפקוס עד שתבוא במים. אמר להן רבי עקיבא: משם ראייה? אם את אומר כן, אוף היא עצמה מביאה לידי כעירות, והוא נותן את עיניו בה לגרשה. ואתייה דזקנים כב"ש. ודרבי עקיבא כב"ה.

הירושלמי ביאר שהמחלוקת בין הזקנים הראשונים לרבי עקיבא בנויה על מחלוקת בית הלל ובית שמאי: לדעת בית שמאי, אי אפשר לגרש את אשתו אלא אם כן מצא בה ערות דבר, לכן אפילו אם היא תתגנה בעיניו, בכל זאת, לא יוכל לגרשה. אולם יש לשאול, מדוע הגמרא אמרה שרבי עקיבא הולך בשיטת בית הלל, היה עדיף לומר שהולך לשיטתו שמותר לגרשה כשמצא אחרת נאה הימנה? יתר על כן, היאך אומרת

הקדיחה תבשילו. אבל, מן הרישא של הפסוק "אם לא תמצא חן בעיניו", אפשר ללמוד שגם יכול לגרשה כשמצא אחרת נאה הימנה. יש סיוע להבנה זו, מדברי הירושלמי שהבין שרבי עקיבא הולך בשיטת בית הלל.

²⁰ הב"ח (אה"ע ר"ס קיט) כתב שהטור הבין שדברי ר' אלעזר לא נאמרו אליבא דרבי עקיבא, כיון שהלכה כבית הלל, לא מסתבר שר' אלעזר יאמר דבריו אליבא דרבי עקיבא. כמוכן, שהבנה זו בנויה על כך שסוברים שהלכה כמו בית הלל, אם נפסוק כדעת רבי עקיבא, אין הוכחה.

²¹ כך הם פירשו לפי צד אחד. הם גם הביאו פירוש שהדברים נאמרים לדעת בית הלל.

הגמרא שדברי רבי עקיבא שמותר לה להתקטט הולך לשיטת בית הלל, הרי לדעת בית הלל אי-אפשר לגרשה אלא אם פשעה בתפקידיה, ולכן, אפילו אם תתגנה בעיניו לא יוכל לגרשה!?! שתי שאלות אלו נשאלו על ידי המשנה למלך (הל' גירושין שם).

שאלה נוספת שנשאלת בעקבות דברי הירושלמי היא, כיצד ייתכן שהטור (יו"ד סי' קצה) והשו"ע (שם סע"ט) פסקו כדעת רבי עקיבא לענין התקטטות בימי נידתה, הרי התבאר לעיל, שהטור פסק כדעת בית הלל, ונראה שכך דעת השו"ע, שהרי בבית יוסף ביאר שהרמב"ם פוסק כדעת בית הלל, ובשו"ע העתיק את לשונו של הרמב"ם.

דקדוק בלשונו של הטור והשו"ע, יישב את שאלתנו, וז"ל: "בקושי התירו לה להתקטט בימי נדותה, אלא כדי שלא תתגנה על בעלה". הם לא כתבו את ההמשך המובא בבבלי ובירושלמי – "ונמצא שהוא מגרשה". וא"כ נראה, שהטור והשו"ע הבינו שהטעם העיקרי להיתר אינו משום שיבוא לגרשה, אלא כדי להרבות אהבה ביניהם ושלא תתגנה עליו. וכבר מצינו בגמרא בר"פ שני במסכת קידושין (מא ע"א): "דאמר רב יהודה אמר רב: אסור לאדם שיקדש את האשה עד שיראנה, שמא יראה בה דבר מגונה ותתגנה עליו ורחמנא אמר 'וְאֵהְבֶתְ לְרַעְךָ כְּמוֹךָ' (ויקרא יט, יח)". אפשר, שהטור ושו"ע הבינו, שהבבלי חולק על הירושלמי, ואינו תולה את דברי רבי עקיבא בדברי בית הלל. לדעת הבבלי, דינו של רבי עקיבא נכון גם לדעת בית שמאי²².

לגבי הקושיות שהקשינו על דברי הירושלמי, המשנה למלך תירץ שלא כולם מגרשים את נשותיהם משום שהקדיחו את תבשילם. אך אם אשה תתגנה על בעלה, הוא יגרשה על כך שהקדיחה תבשילו. לכן, גם לדעת בית הלל, יש חשש שיבוא לגרשה. הסיבה שהגמרא אמרה שדברי רבי עקיבא הם אליבא דבית הלל, היא משום שרצו לחדש שגם בית הלל יסכימו עם דינו של רבי עקיבא.

²² בהגה"ה על המשנה למלך (שם), כתב שהסיבה שרבי עקיבא הכניס את הטעם שיבוא לגרשה, משום שהיה משמע לרבי עקיבא מדברי זקנים הראשונים שהם מבינים שאי אפשר לגרשה, לכן אין צורך שהיא תתקטט. רבי עקיבא חולק על כך, ולכן אמר שהוא יכול לגרשה. אבל, עיקר טעמו שמוותר לה להתקטט, הוא כדי שלא תתגנה על בעלה. במעדני יום טוב (פרק בתרא דנדה, סימן ח אות ג), יישב שדין זה נאמר גם לדעת בית הלל, כיון שיש לחוש שעל ידי שתתגנה עליו ישים לה עלילות דברים, ויטען שהקדיחה תבשילו וכו', ויבוא לגרשה. כעין זה כתב המשנה למלך שם. לדעתו, גם לדעת בית הלל יש חשש שיבוא לגרשה, כיון שרוב אנשים לא מקפידים אם נשותיהם הקדיחו את תבשילם. אך, אם היא תבוא להתגנות על בעלה, הוא יגרשה כשתקדיח את תבשילו. בס' תורת השלמים (יו"ד סימן קצה אות יג), כתב שעל אף שרבי עקיבא נתן טעם לדבריו משום שיבוא לגרשה, בכל זאת, הרמב"ם והטור סוברים, שבלי הטעם הזה יש היתר שהיא תתקטט, כדי שלא תתגנה על בעלה.

יש להעיר, שפירושו נראה מוכרח, כיון שלדעת הרמ"א כיום אי אפשר לגרש אשה בעל כרחה. גם לדעת הרבה אחרונים, וכך מנהג עדות המזרח, שלא קיבלו את חרם ר' גרשום לענין נישואי שתי נשים, אך קיבלו את החרם לענין גירושין על כרחה. לפי הביאורים שתלו את ההיתר להתקטט בכך שיוכל לבוא לגרשה, לא מובן ההיתר להתקטט בזמן הזה. הרי במילא לא יוכל לגרשה, אפילו אם יטען שהקדיחה תבשילו. לכן, מוכרחים לומר שההיתר אינו תלוי ביכולת הגירושין, אלא כדי שלא תתגנה על בעלה.

ה. סיכום

אפילו אם ננקוט כי אין איסור לגרש את אשתו כשמצא אחרת נאה הימנה, בכל זאת, התבאר בדברי הנביא מלאכי שהמגרש אשתו ראשונה מפני שמצא אשה אחרת נאה הימנה – הוא בוגד באשתו ועונשו חמור ביותר. למערכת הנישואין יש בחינה של "ברית", וברית לא מבטלים בקלות ובחפזה. חובה על הזוג לנסות בכל המאמצים האפשריים לשמור על הנישואין. מוצא הגירושין אינו המוצא הראשוני, אלא האחרון. ודאי שאם הגיעו למצב שהאשה מאוסה עליו – יש לייעץ על גירושין, אך כל עוד לא הגיעו למצב של מאיסות – יש לנסות להחזירם למצב של אהבה.

אסור שתהיה לזוג יד מהירה על הדק הגירושין. יחד עם זאת, אין להקפיד יתר על המידה על דמעות המזבח. לפעמים חשובות יותר דמעותיהם של בני הזוג. לא אחת, יש צער גדול יותר בחיי הנישואין מבחיי הגירושין, וצריך שיקול דעת גדול בשאלה זו. לכן, רב המייעץ בעניינים אלו צריך לשקול היטב לפני הקביעה, הן לטוב והן להיפך.

לעילוי נשמות

תלמידנו ובוגרינו שמסרו נפשם על קידוש ה' במערכות ישראל

חובב מנחם לנדוי הי"ד	גבריאל אוחנה הי"ד
מיכאל יצחק מליק הי"ד	אורי אונרייך הי"ד
יהודה מלק הי"ד	שמואל אורלן הי"ד
שמואל אהרון מרמלשטיין הי"ד	דב אטינגר הי"ד
צבי נוסבוים הי"ד	יעקב אילוז הי"ד
יחיאל זלוטשבסקי (פז) הי"ד	דב אינדיג הי"ד
שמואל דוד פארלי הי"ד	שמעון אלוש הי"ד
אברהם פלדמן הי"ד	אהד בכרך הי"ד
שלום דניאל פריי הי"ד	אהרון בן יעקב הי"ד
יהודה פרל הי"ד	אביעזר הלוי-לויין הי"ד
גבריאל קראוס הי"ד	הרב בנימין הרלינג הי"ד
אהרון יצחק רוז הי"ד	שמואל חג'בי הי"ד
זאב רויטמן הי"ד	אברהם דוד כץ הי"ד
שרגא שמידלר הי"ד	דוד לנדאו הי"ד

לעילוי נשמת מורנו ורבנו

מֶרֶן רֹאשׁ הַיְשִׁיבָה

הרב חיים יעקב

ב"ר ישראל אלעזר

גולדוויכט זצ"ל

מקום עולה של תורה בישיבת כרם ביבנה

נלב"ע ז' אדר א' ה'תשנ"ה